

Просвітницька інтернет-програма

“МОЛЮСКИ”

Лабораторії малакології
Державного природознавчого музею НАНУ

Дітям про молюсків

Розповідь № 1

Складний вибір:
з черепашкою або без неї

Складний вибір: з черепашкою або без неї

Равлик
багатоподібний
циліндричний

Близько 400 мільйонів років тому невеликі морські тварини почали освоювати нове для них середовище – сушу. На суші на той час вже з'явилася перша рослинність, хоча б у вигляді невеликих прибережних смужок. Отже, була їжа, був ще не освоєний іншими тваринами простір. Цим не могли не скористатися подібні на сучасних скорпіонів істоти, равлики, дещо пізніше – предки комах. Зрозуміло, що процес переходу з води на сушу був складним і тривалим. Змінилася величезна кількість поколінь, мусили поступово змінюватися й самі першопрохідці. Потрібно було замінити зябра, які добре поглинали розчинений у воді кисень, на інші органи дихання, які могли б отримувати кисень з повітря. Не менш важливою проблемою і навіть загрозою було висихання. Якщо скорпіонів, кліщів, павуків, багатоніжок, комах захищав міцний хітиновий панцир, м'якотілі равлики мусили шукати захист у своїй черепашці. У воді або на суші та сама черепашка захищала своїх господарів від різноманітних ворогів і травм.

Отже, черепашка була надійною помічницею в процесі перетворення водних равликів на равликів наземних. Завдяки міцній черепашці деякі з них живуть зараз у степах і навіть у напівпустелях. І не лише живуть, але й утворюють часом величезні скупчення.

У менш екстремальних умовах, де загроза висихання не є такою великою, можна дозволити собі тоншу і легшу черепашку. Наприклад, янтарки оселяються лише на вологих місцях, переважно поблизу водойм. Їх черепашки надзвичайно тонкі та ламкі, напівпрозорі.

Не зважаючи на величезну користь черепашки, деякі равлики поступово відмовилися від неї, перетворившись на слизняків. Це перетворення також мало свої переваги. Стрункому і рухливому слизняку легше сховатися у найдрібніших шпаринках. У русі його тіло стає довгим і дуже тонким, у спокої або після подразнення – коротким і товстим. Слизняку не потрібно витратити багато зусиль на те, аби постійно носити на собі досить громіздку і важку черепашку. Крім того, шкіра слизняка є дещо щільнішою, ніж у равлика, під шкірою знаходяться краще розвинені м'язи, а її поверхня вкрита товстішим шаром захисного слизу.

Даудебардія кримська

Янтарка

Втрата черепашки не була раптовою. Спочатку її розміри поступово зменшувалися. Її зараз існують деякі види наземних молюсків, які ще «носять» на собі маленьку черепашку, проте вже не можуть сховатися в неї. Наприклад, на заході України та в Криму можна зустріти даудебардій. Згодом черепашка ще більше зменшилася, втратила свою форму, а її рештки просто «сховалися» під шкіру у вигляді тоненької пластиночки або вапняних гранул.

Слизняк великий чорний

Завдяки описаним вище властивостям слизняки краще, ніж равлики, почувуються на наших полях і городах, часом завдаючи суттєву шкоду культурним рослинам. Проте не всі слизняки бувають шкідниками.

Слизняк великий чорний

Частина з них мешкає виключно або переважно в лісах. Наприклад, слизняк великий чорний воліє триматися подалі від людини, лише зрідка оселяється у старих парках. Він дійсно великий – дорослі особини можуть досягати під час руху 15 і навіть 20 см, але не завжди цілковито чорний. Якщо перевернути такого слизняка на спину або посадити його на скло і подивитися знизу, стає помітною контрастна підощва.

Слизняк великий чорний

Слизняка великого синього часто можна зустріти в Карпатах, рідше – в сусідніх з ними рівнинних лісах. Дорослі особини переважно темно-сині або фіолетові. Але в деяких місцях можна побачити справжню «райдугу зі слизняків».

Слизняк великий синій

А от слизняк великий звичайний з численними темними плямками на тілі на території України тримається майже виключно поблизу людських осель. Його часто можна зустріти, наприклад, у садах, міських парках, підвалах будівель.

Слизняк великий звичайний

Слизняк польовий
чорноголовий

Значно менші розміри мають представники двох інших родин наших слизняків – слизняки польові та слизняки шляхові. Яскраве забарвлення слизняка шляхового рудого обумовлене товстим шаром яскраво-жовтого або помаранчевого слизу.

Слизняк польовий
сітчастий

Яскраве забарвлення слизняка шляхового рудого обумовлене товстим шаром яскраво-жовтого або помаранчевого слизу.

Слизняк шляховий рудий

Проте й тут є свої винятки. Довжина слизняка шляхового іспанського може перевищувати 10 см. Цей вид зовсім недавно був випадково занесений людьми на захід України. Зараз активно поширюється у Львівській області, завдаючи шкоду городнім і декоративним рослинам.

Слизняк шляховий іспанський

Дуже коротко

Серед молюсків до існування на суші змогли пристосуватися лише черевоногі, яких називають також **слимаками**. Наземних слимаків, які мають черепашку, називають **равликами**, а слимаків без неї – **слизнямиками**. Слизняки утворилися від равликів, черепашка яких поступово зменшувалася в розмірах, доки її рештки зовсім не зникли під шкірою тварин.

Н. В. Гураль-Сверлова